

PAPIEROWY PIENIĄDZ ZASTĘPCZY WE WROCŁAWIU
W LATACH 1917 - 1923

Papierowy pieniądz zastępczy, zwany bonem lub z niemieckiego "Notgeld", spełniał funkcję zastępczą drobnej monety państwowej, której brak w obiegu dał się odczuć z chwilą wybuchu pierwszej wojny światowej w 1914 roku. W tym okresie bank Rzeszy nie nadawał w emitowaniu środków płatniczych, z drugiej zaś strony drobna moneta metalowa przechwytywana była przez ludność. Wartość emitowanych bonów przez wydawców była początkowo mała, od 1 feniga do 50 fenigów, a tylko wyjątkowo do 5 marek. Dopiero później w następstwie szerokiej inflacji, od 1922 roku zaczęto wydawać bony o wielomarkowej wartości. Największą wartość nominalną miały bony miasta Wałbrzycha, bo aż 250 bilionów marek. Wówczas to wydawcy wykorzystali pozostałe niezużyte zasoby bonów przedrukując je na wyższe nominały. Po roku 1923 i stabilizacji pieniądza w Niemczech, prawie wszystkie ważne bony znajdujące się w obiegu zostały wymienione przez wydawców na nową walutę. Znaczna jednak część bonów została zatrzymana przez kolekcjonerów.

Bony wydawane były przez różne banki, kasy oszczędnościowo-pożyczkowe i komunalne, towarzystwa i instytucje oraz przez różnych prywatnych wystawców, a szczególnie przez handlowców i właścicieli ziemskich i przemysłowych.

Na terenie Wrocławia w przeciwieństwie do innych rejonów /miast i wsi/, oprócz bonów nie wydawano pieniądza zastępczego w postaci monet. Wyjątek stanowi tu wydanie żetonu przez miejską gazownię i trzech żetonów miejskich tramwajów. Bony we Wrocławiu emitowane były przez następujących wydawców:

1. Magistrat Miasta
2. Komunalny Bank we Wrocławiu /bony te miały ważność obiegową na terenie Dolnego i Górnego Śląska/
3. Wrocławska Dyrekcja Kolei Rzeszy
4. Śląska Kasa Rolnicza
5. Miejskie Tramwaje
6. Zrzeszenie Pracodawców
7. Towarzystwo Pomocy Starszym
8. Komitet Kościoła Ewangelickiego
9. Służba Narodowa Kobiet
10. Prywatne: handel, przemysł i rzemiosło.

Na podstawie własnych zbiorów podaję dokładny wykaz bonów Wrocławskiej Dyrekcji Kolei Rzeszy:

1. 500.000 Mk - 15.8.1923 ważność do 30.9.1923.
Papier biały druk czarny, prawa połowa bonu niebieska. Numerowany. Na stronie odwrotnej druk niebieski. Wielkość ca 150 x 85 mm. Zn. W.
 - a. "r" w "Nr" 2,5 mm wys.
 - b. "r" w "Nr" 3,0 mm wys.
2. 1 Milion Mk - Jw., połowa bonu i strona odwrotna zielona.
 - a. "r" w "Nr" 2,5 mm wys.
 - b. "r" w "Nr" 3,0 mm wys.

Egz. ARCHIWALNY

Dział. _____ Nr inw. _____

3. 2 Miliony Mk - J.w., połowa bonu i strona odwrotna czerwona.
 - a. "r" w "Nr" 2,5 mm wys.
 - b. "r" w "Nr" 3,0 mm wys.
4. 5 Milionów Mk - J.w., połowa bonu i strona odwrotna żółtawa.
 - a. "r" w "Nr" 2,5 mm wys.
 - b. "r" w "Nr" 3,0 mm wys.
5. 5 Milionów Mk - 23.8.1923 ważność do 31.12.1923.
J.w., połowa bonu i strona odwrotna jasnobrązowa.
Po numerze litera A
6. 2 Miliony Mk - J.w., do obiegu nie weszły, a nakład wykorzystano do przedruku na nową wartość 50 Miliardów Mk.
7. 50 Milionów Mk - 27.9.1923 ważność 31.12.1923.
Papier biały, po bokach popielate pasy.
Numeracja czerwona. Na stronie odwrotnej druk popielaty. Wielkość ca 160 x 65 mm
 - I Pasy szerokości 38 mm
 - a. "r" w "Nr" 2,5 mm wys.
 - b. "r" w "Nr" 3,0 mm wys.
 - II Pasy szerokości 35,5 mm
 - a. "r" w "Nr" 2,5 mm wys.
 - b. "r" w "Nr" 3,0 mm wys.
8. 100 Milionów Mk - J.w., pasy i strona odwrotna fioletowa.
 - I Pasy szerokości 38 mm
 - a. "r" w "Nr" 2,5 mm wys.
 - b. "r" w "Nr" 3,0 mm wys.
 - II Pasy szerokości 35,5 mm
 - a. "r" w "Nr" 2,5 mm wys.
 - b. "r" w "Nr" 3,0 mm wys.
9. 50 Miliardów Mk - Nadruk czerwony na 2 Ml /6/
 - a. "r" w "Nr" 2,4 mm wys.
 - b. "r" w "Nr" 3,0 mm wys.
10. 50 Miliardów Mk - 25.10.1923 ważność do 31.12.1923.
Papier biały, poddruk różowo-fioletowy.
Jednostronny. Numeracja zielona.
Wielkość ca 130 x 82 mm
 - I Znak wodny: koła
 - a. jasnoróżowy No * 4,5 mm wys.
 - b. czerwonoróżowy Ne 4,7 mm wys.
 - II Znak wodny: rozeta 8-płatowa
Nr 4,7 mm wys. /"r" w "Nr" znane tylko 2,4 mm/
11. 100 Miliardów Mk - J.w., poddruk popielaty. Numeracja czerwona lub zielona. Wielkość ca 120 x 90 mm.
Znak wodny: rozeta 8-płatowa
 - a. Nr /4,7 mm/ zielony /"r" 2,4 mm wys./
 - b. Nr /4,7 mm/ zielony z lit. A, B
 - c. Nr /4,7 mm/ czerwony z lit. A.
12. 500.000 Miliardów Mk - 7.11.1923 ważność do 31.12.1923.
Papier biały, druk czarny, poddruk żółto-brązowy.
Jednostronny. Bez numeracji.
Wielkość 120 x 90 mm
 - a. Znak wodny: koła
 - b. Znak wodny: rozeta 8-płatowa

Wszystkie banknoty drukowane były przez firmę W.B. Korn - Wrocław.

Stanisław Tota

FLORENY AUSTRIACKIE

W latach 1772-1916 w skład Monarchii Austriackiej wchodziły historyczne ziemie polskie, które określono nazwą Galicja i Lodomeria. Nazwy te nie oznaczały jednak stale tego samego terytorium. Burzliwe dzieje końca wieku XVIII i wieku XIX zmieniały kilkakrotnie geografie tej części Europy.

Stale wzrastające wydatki państwa austriackiego w okresie wojen prowadziły do polityki inflacyjnej. Szczególnie ujemnie objawiało się to w chaotycznym obiegu pieniężnym na ziemiach polskich pod zaborem austriackim. Masowe zalewanie Galicji mało wartościową monetą zdawkową i bezwartościowym pieniądzem papierowym przez wymianę wartościowej dawnej srebrnej monety polskiej narażały ludność polską na szczególne straty, które określano później "nędzą galicyjską".

Dopiero w okresie panowania cesarza Franciszka Józefa I /1848-1916/ został opanowany chaos pieniężny. Rozpoczęło się podpisaniem w Wiedniu w dniu 24 stycznia 1857 roku t.zw. Wiener Münz-Konvention przez państwa wchodzące w skład Niemieckiego Związku Celnego, oraz Lichtenstein i Austrię. Na mocy tego porozumienia zamieniono obowiązującą od średniowiecza niemiecką jednostkę wagową, mianowicie grzywnę wagi kolońskiej, na ciężki funt celny o wadze 500 gramów, dzielony na części tysięczne. Nowy system pieniężny jako podstawowy kruszec przyjmował srebro.

Opierając się na zasadach ustalonych konwencją przeprowadzono w Austrii patentem z dnia 19 września 1857 r. reformę walutową. Ustanowiony tym patentem floren austriacki /ryc. 1/ utrzymywał się i był prawnym środkiem obiegowym do 1900 roku.

Miał różne nazwy: oficjalną niemiecką-Gulden, węgierską-forint, czeską-zlatnik, włoską-lira austriaca. W Galicji i Lodomerii używano nazwy gulden, a w dawnej Rzeczypospolitej Krakowskiej złoty austriacki. Dzielił się na 100 krajcarów, niem. Kreuzer, węg. krajcar, włoskie centesimo, srebskie krizar. W Galicji natomiast na propozycję "Gazety Lwowskiej" i krakowskiego "Czasu" krajcar nazywano centem od łacińskiego centum = sto.

Poniższa tabela charakteryzuje poszczególne monety objęte systemem monetarnym florenów austriackich, używane w latach 1958-1900:

Cechy	Floreny austriackie				
	2	1	1/4	1/10	1/20
wartość					
nazwa	2 fl	1 fl	1/4 fl	10 krajcarów	5 krajcarów
próba srebra	900	900	520	500	375
waga brutto					
w gramach	24,69	12,35	5,34	2,00	1,33
zawartość czystego srebra w gramach	22,22	11,11	2,77	1,00	0,50
średnica w mm	36	29	23	18	16

Z dniem 1 lipca 1868 zmieniono wagę monet 10 krajcarowych na 1,66 g i obniżono w nich próbę srebra do 400/1000, przy czym średnicy monety nie zmieniono.

Podwójne floreny, t.zw. Doppelgulden, były bite przez mennice wiedeńską w bardzo małych nakładach. Największy nakład został wybity w roku 1879 i wynosił 551.043 sztuki.

Pojedyncze floreny osiągnęły największe nakłady w mennicy wiedeńskiej w latach 1877-13.963.266 sztuk, w 1878-18.963.072 sztuki i w 1879-37.485.342 sztuki. Forinty bite w mennicy krzemnickiej dla terytorium Królestwa Węgier /ryc. 2/ największy nakład osiągnęły w 1879 roku-25.755.927 sztuk i w 1881 roku - 15.494.763 sztuki.

Prócz srebrnych monet wybijano miedziany bilon. Z cetnara /50 kg/ miedzi wybijano bilon wartości 160 florenów. W przeliczeniu z 0,5 kg miedzi bito 50 sztuk monety 3 krajcarowej, albo 150 sztuk jednokrajcarowej lub 300 sztuk monety półkrajcarowej.

W latach 1870 do 1892 wybijano dla handlu zagranicznego w łacińskiej unii monetarnej 4 floreny i 4 forinty w złocie próby 0,900 i wadze 3.2258 g, równe 10 frankom francuskim, tudzież 8 florenów i 8 forintów w złocie, równe 20 frankom francuskim. Nakłady tych monet wahały się od 3 tys. do 380 tys. rocznie.

Typy austriackie z datą 1892 r. obu wartości bije mennica wiedeńska także obecnie.

Napisy na florenach są w zasadzie w języku łacińskim. Drobne monety posiadają napisy w języku niemieckim, względnie są bez opisu. Drobne miedziane monety bite w mennicy mediolańskiej /M/ i weneckiej /V/ mają napisy włoskie.

Po przegranej wojnie z Prusami i Włochami w 1866 r. nastąpiła ugoda Austrii z Węgrami. Przekształcono państwo austriackie na podwójną monarchię pod nazwą Austro-Węgry. Oprócz monarchy cesarza Franciszka Józefa I wspólne było także ministerstwo finansów. Jednakże forinty bite w mennicach położonych na terytorium Królestwa Węgier w Kőrmöczbánya /K.B./ /obecnie Kremnica w Czechosłowacji/ i w Gyula Fehérwar /G.Y.F./ w Siedmiogrodzie /obecnie Alba Julia w Rumunii/ otrzymywały napisy w języku węgierskim.

Łaciński napis na florenach austriackich brzmi:

FRANC.JOS.I.D.G. AUSTRIAE IMPERATOR - HVNG.

BOH. LOMB. ET VEN. GAL. LOD. ILL. REX A.A.

/Franciscus Josephus I Dei Gratia Austriae Imperator - Hungariae, Bohemiae, Lombardiae et Venetiae, Galitiae, Lodomeriae, Illyriae Rex Archidux Austriae/ to znaczy "Franciszek Józef I z Bożej łaski Austrii Cesarz - Węgier, Czech, Lombardii i Wenecji, Galicji i Lodomerii, Illirii Król, Arcyksiążę Austrii". Na rancie wybijano także napis łaciński VIRIBUS UNITIS /Wspólnymi siłami/. Od roku 1866 odpadł cesarzowi Austrii - a więc i na monetach - tytuł króla Lombardii i Wenecji.

Węgierski napis na forintach brzmi: FERENCZ JOZSEF I K.A. CS. ES M.H.S.D.O.AP. KIR. MAGYAR KIRÁLYSAG /Ferencz Jozsef Isten Kegyel - méből Ausztria Császár és Magyar, Horvat, Szlawn, Dalmát Országok Apostoli Királya - Magyar Királysag/ to znaczy "Franciszek Józef I z Bożej łaski Austrii Cesarz i Węgierski, Chorwacki, Sławoński i Dalmatyński Apostolski Król - Królestwo Węgierskie". Na rancie wybijano także napis węgierski: BIZALMAN AZ ŐSI ERENYBEN /Wierzymy cnocie/.

Floreny austriackie i forinty węgierskie stanowią dzieła plastyczne tak zwanej wiedeńskiej szkoły rytowniczej, która należy do najznakomitszych tego okresu w świecie. Reprezentują ją m.i. takie nazwiska jak profesorów Akademii Sztuk Pięknych w Wiedniu Karola Radmitzky i Józefa Tautenhayn - twórcy znanego medalu na cześć

króla Jana III Sobieskiego oraz Antoniego Scharffa jednego z najpłodniejszych medalierów swoich czasów.

Zróżdka:

Henryk Wereszycki - Historia Austrii /Osolineum 1972/
Aleksy Gilewicz - Stosunki Pieniężne w Galicji w latach
1772-1914 /Przemyśl 1958/
Edward Poliwka - Mince Frantiska Josefa I /Praha 1968/
Józef Szwagrzyk - Pieniądz na ziemiach polskich /Ossolineum 1973/
Internationale Monatszeitschrift - Money Trend nr 11/73

Ryc. 1. Floreny austriackie

Ryc. 2. Forint węgierski

Jarosław Kuryłowicz

WYOBRAŻENIA NA REWERSACH MONET CESARSTWA RZYMSKIEGO

II. PERSONIFIKACJE

Aequitas /gr. Dikaiozyne/ - Równość, Sprawiedliwy Ład. Trzyma wagę i róg obfitości lub berło /ryc. 1/.

Aeternitas - Wieczność. Nieśmiertelność. Trzyma kulę, pochodnię, feniksa lub głowy Słońca i Księżycy /ryc. 2/.

Concordia /gr. Homonoia/ - Zgoda, Harmonia. Trzyma ofiarną patere i róg obfitości lub berło /ryc. 3/.

Fecunditas - Płodność. Trzyma dziecko lub dzieci oraz berło. Czasem dzieci stoją u jej nóg /ryc. 4/.

Felicitas /gr. Eutycheia/ - Szczęście. Powodzenie. Trzyma kaduceusz /łaska posta zwł. herolda/ i róg obfitości lub berło. Czasem opiera się o kolumnę /ryc. 5/.

Fides - Wierność. Wiarygodność. Zaufanie. Trzyma czarę i róg obfitości lub kłosa zboża i koszyk owoców.

Jako Fides Militum /wierność żołnierska/ trzyma dwa sztandary lub sztandar i berło /ryc. 6/.

Fortuna /gr. Tyche/ - Przeznaczenie. Pomyślność. Czasem oparta o glob trzyma ster i róg obfitości: ster może też znajdować się obok niej. Czasem jej atrybutem jest gałązka oliwna lub patera /ryc. 7/.

Genius - Geniusz, bóstwo opiekuńcze. Trzyma paterę i róg obfitości, czasem ma ołtarz u swych nóg. Jako Geniuszowi armii towarzyszy mu wojskowy sztandar. W początkach IV w. trzyma czasem głowę Serapis /bóstwo egipskie/ /ryc. 8/.

Hilaritas - Pogodność. Trzyma długą palmę i róg obfitości, berło lub paterę: czasem towarzyszy jej jedno lub dwoje dzieci /ryc. 9/.

Laetitia - Radość. Wesołość. Trzyma wieniec i berło, a czasem zamiast niego ster na globie, lub opiera rękę na kotwicy /ryc. 10/.

Liberalitas - Wielkoduszność. Szczodrość. Trzyma tessera /kości do gry i róg obfitości /ryc. 11/.

Libertas /gr. Eleutheria/ - Wolność. Swoboda. Trzyma pileus /czapka filcowa, noszona przez wolnych obywateli/ i berło /ryc. 12/.

Moneta - Mennica. Pieniądz. Trzyma wagę i róg obfitości /rys. 13/.

Nobilitas - Sława. Znakomitość. Trzyma palladium /wizerunek Pallas Ateny/ i berło /ryc. 14/.

Pax /gr. Eirene/ - Pokój. Trzyma gałązkę oliwną i berło, róg obfitości lub kaduceusz /ryc. 15/.

Pietas /gr. Eusebeia/ - Obowiązkowość. Miłość rodzinna. Patriotyzm. Często z welonem, trzyma paterę i berło; czasem składa na ołtarzu kadzidło, trzymając skrzynkę z wonnościami /ryc. 16/.

Providentia /gr. Pronoia/ - Przezorność. Przewidywanie. Trzyma pałeczkę, którą czasem dotyka kuli u jej stóp oraz berło /ryc. 17/.

Pudicitia - Skromność. Niewinność. Trzyma berło i jest zwykle w welonie /ryc. 18/.

Salus /gr. Hygieia/ - Zdrowie. Opieka. Dobrobyt. Trzyma berło i paterę, z której karmi węża wijącego się wokół ołtarza /ryc. 19/.

Securitas - Zaufanie. Pewność. Trzyma paterę lub berło, czasem opiera się o kolumnę krzyżując nogi; czasem siedzi wygodnie oparta w fotelu /ryc. 20/.

Spes /gr. Elpis/ - Nadzieja. Trzyma kwiat, zwykle krocząc i nieznacznie podnosząc draperie swej szaty /ryc. 21/.

Uberitas lub Ubertas - Urodzajność. Trzyma róg obfitości i sakiewkę lub kłós winogron /ryc. 22/.

Victoria /gr. Nike/ - Bogini uosabiająca zwycięską siłę Jowisza. Uskrzydłona, trzyma wieniec i palmę; czasem niesie tarczę, pisze na niej lub podnosi trofeum /ryc. 23/.

Virtus - Śmiałość. Odwaga. Zwykle przedstawiana w kompletnej zbroi, trzymająca Victorię lub parazonium /opaskę/ i dzidę, lub też dzidę i tarczę /ryc. 24/.

Wyżej podane w skrócie informacje dają tylko ogólne pojęcie o obszernej temacie. Dokładne dane znaleźć można w specjalnych pracach.

Ryc.1. Aequitas
(Quietus)

Ryc.2. Aeternitas
(Tetrici)

Ryc.3. Concordia
(Julia Paula)

Ryc.3. Pecunditas
(Faustyna mł.)

Ryc.4. Felicitas
(Julia Maesa)

Ryc.5a. Fides
(Plotina)

Ryc.5b. Fides Militum
(Maximinus I)

Ryc.7. Fortuna
(Didius Julianus)

Ryc.8. Genius
(Decius)

Ryc.9. Hilaritas
(Didia Clara)

Ryc.10. Laetitia
(Faustyna mł.)

Ryc.11. Liberalitas
(Pertinax)

Ryc.12. Libertas
(Karakalla)

Ryc.13. Trzy Monety
(Probus)

Ryc.14. Nobilitas
(Ceta)

Ryc.15. Pax
(Elagabalus)

Ryc.16. Pietas
(Julia Maesa)

Ryc.17. Providentia
(Karakalla)

Ryc.18. Pudicitia
(Otacilia Severa)

Ryc.19. Salus
(Aelius)

Ryc.20. Securitas
(Macrinus)

Ryc.21. Spes
(Claudius/Titus)

Ryc.22. Uberitas
(Gallienus)

Ryc.23. Victoria
(Volusian)

Ryc.24. Virtus
(Cordian I)